

UOT: 94 (479.24)

HEYDƏR ƏLİYEV İRSİNDƏ AZƏRBAYCAN-TÜRKİYƏ MÜNASİBƏTLƏRİ: TARİX VƏ SOYKÖKƏ BAĞLILIQ

Əhmədova Naibə Əhmədağa qızı
Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Bakı, Azərbaycan
Orcid: 0000-0002-8454-2506
naiba.ahmedova@mail.ru

Xülasə

Tarixi proseslərin müxtəlif dövrlərində Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri və bu münasibətlərin tarixi kökləri, soykökə bağlılıq, eyni milli - mənəvi dəyərlərə malik olmaq kimi mühüm məsələlər mövcud olmuşdur. Məqalədə xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin 1993-2003-cü illərdə “Müstəqilliyimiz əbədidir” 46 cilddən ibarət kitabındakı çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar və müraciətləri əsasında Türkiyə Cümhuriyyətinə səfərləri zamanı müxtəlif elmi-praktik konfranslarda söylədiyi fikirlər yer almışdır. Ulu öndər öz çıxışlarında və müraciətlərində hələ XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan Cümhuriyyəti dövrlərindən başlayaraq Türkiyənin daim Azərbaycan xalqının yanında olmasını, istər sovet dövründə, istərsə də müstəqillik illərində bu münasibətlərin əhəmiyyətli dərəcədə rol oynadığından bəhs etmişdir. Beləliklə, Azərbaycan ilə Türkiyə arasındakı əlaqələr yaranmış tarixi əlaqələrin davamı kimi bu gün özünün ən yüksək zirvəsinə çatmışdır. Bunun nəticəsidir ki, tarixi Qars müqaviləsinin 100-cü ildönümündə Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsi imzalandı.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Türkiyə Cümhuriyyəti, tarixi əlaqələr, müstəqillik, erməni təcavüzü

AZERBAIJAN-TURKEY RELATIONS IN THE LEGACY OF HEYDAR ALIYEV: HISTORY AND COMMITMENT TO ANCESTRY

Akhmedova Naibe Akhmedagha kızı
Doctor History on Philosophy, ass. Professor
Azerbaijan State Pedagogical University
Azerbaijan, Baku

Summary

At different periods of the historical processes, there were important issues, such as Azerbaijan-Turkey relations and historical roots of these relations, commitment to the roots, the same national and moral values. The article contains the thoughts expressed by national leader Heydar Aliyev in 1993-2003 at various scientific-practical conferences during his visits to the Republic of Turkey on the basis of speeches, statements and appeals in the book “our independence is eternal” consisting of 46 volumes. In his speeches and addresses, the great leader mentioned that Turkey has always stood by the Azerbaijani people since the beginning of the 20th century, and these relations played a significant role in the Soviet era and the years of independence. Thus, the relations between Azerbaijan and Turkey have reached their highest peak today as a continuation of the established historical relations. As a result, in the 100th anniversary of the historic Kars treaty, the Shusha Declaration on allied relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Turkey was signed.

Keywords: Heydar Aliyev, Republic of Turkey, historical relations, independence, Armenian aggression

**АЗЕРБАЙДЖАНО-ТУРЕЦКИЕ ОТНОШЕНИЯ В НАСЛЕДИИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА:
ИСТОРИЯ И ВЕРНОСТЬ ПРОИСХОЖДЕНИЮ**

Найба Ахмедова

Кандидат исторических наук, доцент

Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

Баку, Азербайджан

Резюме

В различные периоды исторических процессов возникали важные вопросы, такие как Азербайджано-Турецкие отношения и исторические корни этих отношений, приверженность корням, единые национальные и моральные ценности. В статье содержатся мысли, высказанные общенациональным лидером Гейдаром Алиевым в 1993-2003 годах на различных научно-практических конференциях в ходе его визитов в Турецкую Республику на основе выступлений, заявлений и призывов в книге "Наша независимость вечна" из 46 томов. В своих выступлениях и обращениях великий лидер отметил, что Турция всегда поддерживала азербайджанский народ с начала XX века, и эти отношения сыграли значительную роль в советскую эпоху и годы независимости. Таким образом, отношения между Азербайджаном и Турцией достигли своего наивысшего пика сегодня как продолжение установившихся исторических отношений. В результате в 100-ю годовщину исторического Карского договора была подписана Шушинская декларация о союзнических отношениях между Азербайджанской Республикой и Турецкой Республикой.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, Турецкая Республика, исторические связи, независимость, Армян-ская агрессия

Aktuallıq. Tarixi köklərə dayanan Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri hər zaman dövrün siyasi reallıqları əsasında formalaşır. Zamanın mürəkkəb dönəmlərində bu dövlətlər bir-birinə dəstək olduqlarını həmişə nümayiş etdirmişlər. Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin tarixi kökləri sübut edir ki, hər iki ölkə arasında qarşılıqlı münasibətlər təkcə strateji maraqlar çərçivəsində deyil, həm də soykökə bağlılıqdan, eyni milli-mənəvi dəyərlərə malik olmaqdan irəli gəlir. Məhz elə bunun nəticəsi idi ki, XX yüzilliyin əvvəllərindən başlayaraq dünyada gedən geosiyasi proseslər Cənubi Qafqazda yaşayan xalqların da gələcək həyatlarının qurulmasına təsirsiz ötüşmədi.

Annotasiya. Bölgənin ən böyük etnik birliyi olan Azərbaycan türklərinin rus çarizminin imperializm məngənəsində bir millət kimi zülmə məruz qalması, istibdad rejiminə qarşı təkbaşına mübarizə aparmağın çətin və mümkünsüz olduğunu ortaya çıxardı. Bu, o dövr idi ki, altı əsrlik mövcudluğu dövrünün ən çətin məqamlarını yaşayan Osmanlı dövlətini imperialist qüvvələr separatçı ünsürlər vasitəsilə birdəfəlik məhv etməyi planlaşdırırdı. Tarixdə "Balkan müharibələri" kimi iz qoyan və Osmanlı dövlətinə ciddi zərbələr vuran qanlı toqquşmalarda yerli türk və digər xalqlar müharibənin acı nəticələrinə qatılmalı oldular. 1912-1913-cü illərdə baş vermiş hadisələrdə müharibə dəhşətlərindən əziyyət çəkən Osmanlı dövlətinin dinc əhalisi bu çətin zamanlarda qardaş Azərbaycan türkləri tərəfindən maddi yardımlarla təchiz edildi. Həmin vaxtlarda Bakıda fəaliyyət göstərən Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyətinin üzvləri İsmailiyyə binasında toplaşaraq başda Hacı Zeynəabdin Tağıyev olmaqla (Tağıyevin özü şəxsən yarım milyon qızıl pul təqdim etmişdi) azərbaycanlı milyonçular ən azı 100 min manat qardaş Türkiyəyə yardımlar göndərər və müharibə bitənə qədər yardımların göndəriləcəyi qərarını alıblar. Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyəti I Dünya müharibəsi illərində Qafqaz cəbhəsində çətin vəziyyətdə qalmış kimsəsiz və yetim uşaqları Bakıda, həmçinin digər şəhərlərdə ailələrə verməklə onların yaşayışının təmin olunmasında lazımı işlər həyata

keçirib.

1915-ci ildə uğursuzluqla nəticələnmiş Sarıqamış əməliyyatı zamanı əsir götürülmüş türk zabıt və əsgərləri, eləcə də Qars, Ərzurum və Anadolunun digər bölgələrindən əsir götürülmüş mülki əhali Rusiyanın ayrı-ayrı vilayətlərinə göndərilib. Rusiya hökuməti əsir götürdüyü türk əhalinin böyük bir qismini “Cəhənnəm adası” olan Narginə gətirilməsi barədə göstəriş verib. 7000 mindən çox əsgər və mülki əhalidən ibarət olan türk əsirlər həddən artıq çətin və dözülməz şəraitdə olan Nargin həbsxanasında ölümlə üz-üzə qalıblar. Həmin dövrün sənədlərinə əsasən hər gün ən azı 30 nəfər insan həlak olub. Belə bir vaxtda Azərbaycanda fəaliyyət göstərən müsəlman cəmiyyətləri türk qardaşlarına hər cür yardım göstərməyə çalışıblar. “Qardaş köməyi”, “Türk əsirlərinə yardım komitəsi”, “Möhtaclara kömək” və Bakı İslam Xeyriyyə Cəmiyyətləri, Müsəlman Qadınlarının Xeyriyyə Təşkilatının əsas məqsədləri əsirlərə yardım etmək, onların vətənlərinə dönüşünü gerçəkləşdirmək, kimsəsiz uşaqlara, ahıllara, xəstələrə kömək əlini uzatmaq məqsədlərini hər vasitə ilə reallaşdırmağa çalışırdılar. Bunlardan əlavə azərbaycanlı sahibkarlar Nargin adasından əsirlərin gizli yolla qaçırılmasını, onların öz evlərində və dükanlarında saxlanmasını təşkil ediblər.

Həmin zamanlar Çar Rusiyasına qarşı başlamış milli oyanış imperiyanın dağılması ilə nəticələndi. 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Cümhuriyyətinin yaranmasından sonra Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri yeni mərhələyə - dövlətlərarası münasibətlər mərhələsinə daxil oldu. Bu mərhələdə Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin hüquqi əsasını 1918-ci il 4 iyunda imzalanmış Batum müqaviləsi təşkil edirdi [1, 463]. Azərbaycanın ən ağırlı günlərində Nuru Paşanın komandanlığı ilə Türk Qafqaz İslam Ordusunun Bakını daşnakların caynağından xilas etməsi Azərbaycan üçün önəmli dönüş nöqtəsi idi. Bir millət, iki dövlət konsepsiyası Azərbaycan Respublikasının bu sahədə rəsmi mövqeyinin əsasını təşkil edir

Azərbaycanla Türkiyə arasında qarşılıqlı əlaqələr Azərbaycan sovetləşdikdən sonra da davam etmişdir. Belə ki, Türkiyənin istiqlalının ilk illərində Azərbaycandan Türkiyəyə maddi dəstək olaraq pul, qızıl, neft və neft məhsulları göndərilmişdir. Hələ o dövrdə Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri özünü tarixi Azərbaycan ərazilərinin Ermənistan tərəfindən ilhaq edilməsinin qarşısının alınmasında da göstərmişdir. Belə ki, sovet rəhbərliyi Azərbaycanın Zəngəzur və Naxçıvan əyalətlərini, habelə Qarabağı Ermənistana birləşdirməyə, Azərbaycan ərazisi hesabına ermənilərin “Böyük Ermənistan” xəyallarını gerçəkləşdirməsinə yardım etməkdə idilər. 1920-ci ildə Zəngəzurun Ermənistana verilməsindən sonra Naxçıvanın taleyinin həlli istiqamətində iş aparıldığı bir vaxtda qardaş Türkiyə sovet rəhbərliyi ilə danışıqlar aparmaqla bu məsələnin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində birdəfəlik həllində müstəsna rol oynadı. 1921-ci ildə imzalanmış Moskva və Qars müqavilələri ilə Naxçıvanın Azərbaycanın himayəsinə verilməsi, ərazisinin muxtariyyət statusu çərçivəsində Azərbaycan tərəfdən heç bir dövlətə güzəştə gedilməməsi öz təsdiqini tapdı. Heydər Əliyev hələ sovet hakimiyyətinin Türkiyə Cümhuriyyəti ilə əlaqələrinin ən çətin və gərgin olduğu XX əsrin 70-ci illərində qardaş ölkənin o zamankı tanınmış dövlət xadimi Süleyman Dəmirəllə ünsiyyət yaratmış və dostluq münasibətlərini çətin də olsa davam etdirmişdir. Süleyman Dəmirəlin Türkiyə ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında Araz çayı üzərində salınmış Ümid körpüsünün açılışı mərasimində Heydər Əliyevlə birlikdə iştirak etməsi təkcə Azərbaycan üçün yox, türk dünyasından ötrü son dərəcə əhəmiyyətli hadisə idi.

Heydər Əliyevin Qazaxıstanda və Özbəkistanda baş verən gərgin hərbi-siyasi hadisələr zamanı Siyasi Büro səviyyəsində qazax və özbək xalqlarının mənafelərini müdafiə etməsi onun ortaq türk köklərinə bəslədiyi yüksək münasibətin ifadəsidir.

Türkiyə Cümhuriyyətinin yaranmasının 70 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi-praktik

konfransda Ulu öndər bildirmişdir ki, ziz bilirsiniz ki, keçmiş Sovetlər Birliyinin indi öz müstəqilliyini əldə etmiş digər respublikalar kimi, Azərbaycan da dərin iqtisadi-sosial böhran içərisindədir. Bu böhran davam edir. Amma Azərbaycandakı böhran daha da dərinləşir. Ona görə ki, Azərbaycan müharibə şəraitindədir, Ermənistanın təcavüzünə məruz qalıb. Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan torpağının bir qismini işğal edib. Azərbaycan özünün iqtisadi və maliyyə imkanlarının əksər hissəsini torpaqlarımızın müdafiəsinə yönəldib. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyon azərbaycanlı öz ev-eşiyində, el-obasından qaçqın, didərgin düşmüşdür. Onların yaşamağa ev-eşiyi yoxdur. Bütün bunlar Azərbaycan iqtisadiyyatına çox mənfi təsir göstərir, sosial-iqtisadi böhranı daha da dərinləşdirir. Belə bir dövrdə iqtisadi islahatlar aparılması, bazar iqtisadiyyatına keçirilməsi, şübhəsiz qarşıya böyük çətinlik çıxarır [2, 367].

Bəhs olunan elmi-praktik konfransda Ulu öndər söyləmişdir ki, bunları sizə bildirməkdə məqsədim budur ki, Türkiyədə, xüsusən Böyük Millətlə Məclisində Azərbaycanın bu günkü real vəziyyəti haqqında, gerçəkliyi haqqında doğru-düzgün təsəvvür olsun, məlumat olsun. Bu, bizə onun üçün lazımdır ki, biz Türkiyəni özümüzə ən yaxın dost, qardaş ölkə bilirik. Bizim vəziyyətimizə Türkiyə nə qədər doğru bələd olsalar, Türkiyə ilə əlaqələrimiz də bir o qədər sürətlə inkişaf edər və biz Türkiyənin təcrübəsindən daha səmərəli istifadə edərək, Türkiyənin Azərbaycana köməyi daha böyük olur [2, 365].

1987-ci ilin təxminən sonundan Azərbaycanı parçalanmaq, dağıtmaq niyyətində olan düşmən qüvvələr Qarabağ problemini ortaya atdılar. O vaxtdan bəri Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü davam edir. Bu dövrdə biz Türkiyədən daim yardım almışıq, mənəvi sahədə, dövlət quruculuğu sahəsində, beynəlxalq meydanda və başqa sahələrdə kömək görmüşük. Heydər Əliyev bildirir ki, bu gün etiraf etməliyəm ki, təəssüflər olsun biz Türkiyənin Azərbaycana göstərdiyi qayğı və münasibətin müqabilində lazımi tədbirlər görə bilməmişik. Əgər fəaliyyətimiz bizə göstərilən qayğı və kömək səviyyəsində olsaydı, bu gün Azərbaycanın vəziyyəti bundan yaxşı olardı [2, 368].

Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra türk dünyasının birlik və bərabərliyini təmin etmək sahəsində yeni imkanlar yarandı. Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk dövlət Türkiyə (1991-ci il 9 noyabr) olmuşdur. Bu, Türkiyənin cəsarətli addımı və Azərbaycana qardaşlıq münasibətinin nəticəsi idi. Azərbaycan və Türkiyə arasında ilk diplomatik əlaqələr quruldu, səfirliklər, general-konsulluqlar açıldı. Artıq türksoylu millətlərin ortaq platformasını meydana gətirəcək tarixi fürsət əldə edildi. Bu işin liderliyini Türkiyə öz üzərinə götürdü və türk birliyinin meydana gəlməsinə imza atan Turqut Özalın təşəbbüsü ilə ilk dəfə 1992-ci ilin 30-31 oktyabr tarixlərində Ankarada dövlət başçıları səviyyəsində ilk zirvə görüşü keçirildi. Ankara sammiti böyük hədəflərlə başlasa da, ilk dəfə keçirildiyindən daha çox tanışlıq və ortaq problemləri öyrənmək xüsusiyyəti daşdı. Buna baxmayaraq, bu sammitdə “Türksöy”-un yaradılması, türk dünyasının elm və mədəniyyət sahəsində tanınmış nümayəndələrinin ortaq xatırlanması mövzusunda qərarlar qəbul edildi. 1993-cü ilin ikinci yarısından sonra Azərbaycan dövləti tərəfindən Türksöyün fəaliyyətinə diqqətin artması, tezliklə bu təşkilatın işində Azərbaycan Respublikasının rolunu gücləndirdi. Xüsusilə Umummillə lider Heydər Əliyev yenidən siyasi hakimiyyətə gəldikdən sonra bu istiqamətdə mühüm addımlar atıldı, Azərbaycan türk dünyasının liderlərindən birinə çevrildi.

TÜRKSÖY-un 1996-cı ildə Bakıda keçirilən VIII toplantısında Ümummillə lider Heydər Əliyev deyirdi: “Türkiyə Cümhuriyyəti ilə Azərbaycanın dövlətlərarası əlaqələrinin beşillik tarixi var. Ancaq Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı dostluq və qardaşlıq əlaqələri əsrlərdən-əslərə keçibdir. Təəssüflər olsun ki, XX əsrdə bizim bu əlaqələrimiz çox məhdudlaşdırılmış, hətta kəsilmişdi. Türkiyədə baş verən hadisələr barədə məlumatı biz ancaq dünya mətbuatından alırdıq. Türkiyədəki

qardaşlarımız, bacılarımız Azərbaycana həsrətlə baxır, burada olan hadisələrdən, gedən proseslərdən çox cüzi məlumatlar alırdılar. Ancaq indi biz müstəqillik əldə edəndən, sərbəst, azad olandan sonra bizim qısa bir müddətdə geniş əlaqələrimiz yaranıb. Türkiyə ilə Azərbaycan arasında indiki əlaqələr bəlkə də, tarix boyu bu qədər geniş, dərin olmayıb [3, 15].

H.Əliyev deyirdi: “Vaxtilə biz Tatarıstan və Başqırdıstan ilə sıx əlaqədə olmuşuq, görüşlərimiz keçirilib, mədəniyyət xadimlərimiz yaxından əməkdaşlıq ediblər, bir-birimizin ölkələrində mədəniyyət günləri keçirmişik. Ancaq mədəniyyətlərimizin bugünkü qədər yaxın, bu qədər sıx olduğunu görməmişik. Şəxsən mən dəfələrlə Mərkəzi Asiya ölkələrində olmuşam və o ölkələrin dövlət başçıları, respublikaların rəhbərləri, mədəniyyət nümayəndələri də Bakıda olublar. Ancaq öz kökümüzmə mənsub olan dildə bizim bir-birimizə müraciət etməyimiz, belə görüşlərdə öz dilimizdən istifadə etməyimiz və öz mədəniyyətimizin mənasını öz dilimizlə ifadə etməyimiz indiyədək olmamışdır. Mən bunları görürkən sevinirəm və hesab edirəm ki, bu bizim böyük gələcəyimizin başlanğıcıdır [3,14].

Burada Ulu Öndərin uzaqgörən siyasətinin görünən elementlərini sezməmək mümkün deyil. SSRİ totalitarizminin buxovlarına işarə vuran Heydər Əliyev Mərkəzi Asiyanın türkdilli dövlətləri ilə, eləcə də Tatarıstan və Başqırdıstanla bir siyasi sistemin içərisində olmağımıza baxmayaraq, məhz indi xalqlarımızın öz dilimizdə rahat şəkildə bir-birləri ilə ünsiyyət qurmasının mümkün olduğunu bildirir və əslində, müstəqilliyimizin bizə verdiyi dəyəri ölçülməz imkanın qiymətləndirilməsi kimi təqdim edir.

1996–2003-cü illər Azərbaycan–Türkiyə iqtisadi əməkdaşlığında keyfiyyətə yeni bir mərhələni təşkil edib. İlk illər Türkiyə ilə xarici ticarətimizdə ixracın əsas hissəsi kimya məhsulları, metal və pambıq idisə, sonralar Azərbaycan Respublikasından Türkiyəyə ixracın 70 faizini neft məhsulları təşkil edib. 1996-cı ildə Azərbaycanın xarici ticarətində ixracın 6,2 faizi, idxalın isə 22,5 faizi Türkiyə Respublikasının payına düşüb.

Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilə 5 may 1997-ci ildə Türkiyəyə rəsmi səfərə gedən ulu öndər Heydər Əliyev “Çankaya köşkü”ndə Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında sənədlərin imzalanması mərasimində iştirak edib. Prezidentlər Türkiyə Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında strateji əməkdaşlığın dərinləşməsi barədə bəyannamə imzalayıb. Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası dövlət və hökumət rəhbərlərinin qarşılıqlı səfərləri, imzalanmış tərəfdaşlıq sənədləri dövlətlərimizin daha sıx əlaqələr yaratmasına şərait yaradıb.

TÜRKSOY-un türk xalqlarının ortaq mədəni həyatına gətirdiyi yeniliklərdən biri də 2012-ci ildən etibarən Avropa Mədəniyyət Paytaxtı təcrübəsindən nümunə alaraq Türk Dünyasının Mədəniyyət Paytaxtlarının elan olunması ənənəsinin əsasının qoyulması idi. Türk dünyasının önəmli şəhərlərinin mədəni və sənət həyatına rəng qatan layihə çərçivəsində 2012-ci ildə Astana (Qazaxıstan), 2013-cü ildə Eskişehir (Türkiyə), 2014-cü ildə Kazan (Tatarıstan), 2015-ci ildə Mərv (Türkmənistan), 2016-cı ildə Şəki (Azərbaycan), 2017-ci ildə Türküstan (Qazaxıstan), 2018-ci ildə Kastamonu (Türkiyə), 2019-cu ildə Oş (Qırğızıstan), 2020-ci ildə Xivə (Özbəkistan), 2022-ci ildə Bursa (Türkiyə), 2023-cü ildə isə öz azadlığına yenidən qovuşan Şuşa (Azərbaycan) şəhərləri Türk Dünyasının Mədəniyyət Paytaxtları elan olunmuşdur [9].

Azərbaycan Respublikasının ən ağırlı problemi olan Qarabağ məsələsində də Türkiyə hər zaman Azərbaycanın yanında olub, ölkəmizin haqlı mövqeyini beynəlxalq arenalarda dəstəkləyib.

Azərbaycan və Türkiyə münasibətləri və bütün türk dünyası üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən Heydər Əliyevin Böyük Millət Məclisində səsləndirdiyi "Bir millət, iki dövlət" gerçəkliyi, hər şeydən

əvvəl, Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin tarixini və müasir əhəmiyyətini çox dəqiq ifadə edən, atalar sözü kimi səslənən müdrik bir aforizmdir. Biz İkinci Qarabağ müharibəsində "Bir millət, iki dövlət" prinsipinin nə qədər böyük əhəmiyyətə malik olduğunu əyani şəkildə görə bildik. "Bir millət,iki dövlət" düsturu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevlə Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Tayyib Ərdoğanın 15 iyun 2021-ci ildə işğaldan azad olunmuş Şuşa şəhərində imzaladıqları məşhur "Şuşa Bəyannaməsi" ilə dövlətlərarası münasibətlər beynəlxalq əhəmiyyətə malik olan diplomatik hadisə səviyyəsinə yüksəldilmişdir.

Hal-hazırda Azərbaycan dövləti ilə Türkiyə arasındakı qarşılıqlı əlaqələr həm iqtisadi, həm siyasi, həm də hərbi baxımdan müttəfiqlik səviyyəsinə qalxıb. Bu münasibətlər istər türk birliyi çərçivəsində, istərsə də Cənubi Qafqazda sülh və təhlükəsizliyin təmin edilməsində hər iki dövlətin birlikdə siyasi iradə nümayiş etdirdiyini göstərir.

2021-ci il iyunun 15-də Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlikmünasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsi imzalandı [9]. Qeyd etmək lazımdır ki, tariximiz üçün 15 iyun əlamətdar gündür. Ona görə ki, 15 iyun 1993-cü ildə Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri seçilməklə müasir tariximizdə yeni bir dövrün başlanğıcını qoydu, 1993-cü il iyunun ortalarında Azərbaycanın dövlətçiliyi və müstəqilliyi görünməmiş təhlükə qarşısında idi. Başvermiş qarışıqlıqdan xarici və daxili qüvvələr hər vasitə ilə istifadə etməyə fürsət gözləyirdilər. Yeganə legitim prezident sayılan Ə. Elçibəy və onun komandası tamamilə iflasa uğramışdı. Bunöqtəyi-nəzərdən 15 iyun tariximizə Qurtuluş günü kimi həkk olunmuşdur.

Bəyannamənin preambula (giriş) hissəsində deyilir: "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın Azərbaycanın və bütövlükdə Türk dünyasının qədim mədəniyyət beşiyi olan Şuşa şəhərində görüşünün tarixi əhəmiyyətini vurğulayaraq, iki dost və qardaş ölkə arasında imzalanmış bütün beynəlxalq sənədlərə, o cümlədən 13 oktyabr 1921-ci il tarixli Qars müqaviləsinə sadıq olduqlarını bir daha təsdiq etdilər.

Nəticə. 44 günlük Vətən müharibəsi zamanı Türkiyənin istər siyasi, istərsə də hərbi cəhətdən Azərbaycan dövlətinin yanında olması ilə bağlı bəyanatları iki dövlət arasındakı münasibətlərin ən yüksək səviyyədə olmasını göstərir. Ölkələrimiz arasındakı qarşılıqlı münasibətlərnə bu günün, nə də dünənin iqtisadi maraqları əsasında formalaşmış. Bu əlaqələr dərin tarixi köklərə bağlıdır. Bizə yaxın olan təkə yüz illik bir tariximizə nəzər saldıqda qardaşlıq münasibətlərinin necəqırılmaz tellərlə bağlı olduğunu müşahidə edirik.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan tarixi. 7 cildə. 5-ci cild. Bakı: Elm, - 2008. - 693 s.
2. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. 1-ci kitab. İyun, 1993 –may, 1994. Bakı: Azər nəşr, - 1997
3. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. 8-ci kitab. Noyabr, 1996 –mart, 1997. Türksoy Beynəlxalq təşkilatının Bakıda keçirilən VIII toplantısında nitq. 6 noyabr 1996-cı il. Bakı: Azər nəşr, - 1998
4. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. 22-ci kitab. Bakı, 2007

5. Əliyev H.Ə. Azərbaycan XXI əsrin və III minilliyin ayrıcında. Bakı, 2001
6. Hüseynova İ.M. Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi. Bakı, 2008.
7. Hüseynova İ.M. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. Bakı, 2004.
8. <http://president.az.articles.view/>
9. <http://www.turksoy.org>.

01.11.2023

15.11.2023